

"בין המגל לצלב הקרס" - קורס בין-תחומי כדיאלוג

מבוא

המאמר עוסק בקורס "בין המגל לצלב הקרס" במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין. קורס זה נוצר מתוך היענות לבקשתו של מנהל המכללה, הד"ר איתי זמרון, לפתח במכללה קורסים בין-תחומיים. הרעיון היה שקורסים כאלה יהיו מעין שיעורים פתוחים שבמרכזם רב-שיח מתמיד "בגובה העיניים" בין המרצה לסטודנטים.

החיבור הבין-תחומי במקרה זה הוא בין היסטוריה לבין ספרות, קולנוע ומוזיקה. המוקד הנושאי היה שני המשטרים הטוטליטריים - רוסיה הקומוניסטית וגרמניה הנאצית - שעיצבו במידה רבה את המאה העשרים. המשותף לשני המשטרים הללו היה הפיכת הפרט לכלי בשירות המשטר.

דגש מיוחד הושם בקורס על גורל ה"חריגים" בחברות טוטליטריות: נשים, יהודים, מתנגדי המשטר לסוגיהם וכו'.

מורי הקורס השלימו זה את זה לא רק מבחינת הדיסציפלינות אלא גם מבחינת תחומי ההתמחות: האחת התמחתה ב"מגל" והשני ב"צלב הקרס". הקווים המשיקים בין שני המשטרים הקלו על בחירת הנושא ועל בחירת "המקרים המלמדים" (Case Studies): המכניזם של "העלמת" אנשים, השימוש בספרות ובאמנות מגויסת, פולחן האישיות של המנהיג, הבנליות של הרשע (על פי חנה ארנדט), השימוש בפרט כב"כלי פונקציונלי" בשירות המשטר (הסילבוס המפורט של הקורס מובא בנספח).

הבעיה המרכזית בקורסים בין-תחומיים היא השגת אינטגרציה אמיתית בין שתי הדיסציפלינות. לפיכך הוחלט ששני המורים יהיו נוכחים בכל שיעור ושיעור ויקיימו דיאלוג מתמיד בינם לבין עצמם ובינם לבין הסטודנטים על כל נושא ונושא. גם כאשר לכאורה הנושא הנידון היה בתחום ההתמחות של אחד המורים, הרי המורה השני היה שותף פעיל בדיונים ותרם את תרומתו הסגולית. כך למשל בשיעורים שעסקו במוזיקה של ריכארד ואגנר, ב"הורסט וסלי" ובאינטרנציונל, השייכים לכאורה לתובנות דיסציפלינריות המעוגנות היטב במקום ובזמן, התפתח דיאלוג פורה, וייתכן שהדבר נבע מהתפיסה ההיסטורית של מורי הקורס היונקת מזו של ולטר בנימין.

תפיסת הקורס בראי המודל של ולטר בנימין

הפילוסוף והסופר היהודי ולטר בנימין נדרש לדינמיקה שבין ספרות-אמנות והיסטוריה. הספרות-אמנות עוסקות בגורל היחיד, ואילו ההיסטוריה עוסקת בגורל הכלל-הרבים. ההיסטוריה מתמקדת באירועים גדולים ובמספרים גדולים, ואילו הספרות-אמנות מתמקדות בסיפור-גורלו של היחיד, וזאת בדרך השאולה מן היהדות במושג "זכור": "מה פירוש 'זכור את יום השבת לקדשו' ו'זכור יציאת מצרים'?", שואל בנימין. הפירוש הוא החייאת מומנט מן העבר אגב יצירת תכנים חדשים, עכשוויים במומנט זה. כך עושות גם הספרות-אמנות: גורלות של "אנשים קטנים" שההיסטוריה אינה מזכירה נגאלים באמצעות הספרות-אמנות מאלמוניותם, בבחינת "להציל את אשר נכשל", ומועברים על ידי הסיפור האישי מהזיכרון הפרטי אל הזיכרון הקולקטיבי.

השלם הוא יותר מסך כל חלקיו

בצל המודל הזה של ולטר בנימין נוצר בקורס חיבור יוצא דופן בין כל הנוכחים: הנרטיב של מרביתם השיק בצורה כלשהי לאחד המשטרים האלה או ליחסם ל"חריג", שהרי לפי התפיסה של ולטר בנימין, השלם הוא לעולם יותר מסך כל חלקיו. כך למשל ישבו בקורסים סטודנטים וסטודנטיות ערבים, שהם מיעוט המכונה "מגזר" בחברה הישראלית, לצד סטודנטים וסטודנטיות דתיים, שגם הם "מגזר", לצד עולים ועולות מברית המועצות לשעבר שהוריהם או הורי הוריהם חוו על בשרם את מוראות המשטר הסטליניסטי וכן סטודנטים וסטודנטיות בני הדור השלישי והרביעי לניצולי השואה. שני המורים הם בני הדור השני לניצולי השואה. פסיפס אנושי זה התחבר לסינתזה שבין הסופר היוגוסלבי-יהודי דנילו קיש (1935-1989) לבין ולטר בנימין. לפי סינתזה זו ההיסטוריה והאמנות לסוגיה אינן סוגות העומדות בפני עצמן, אלא הן הופכות למעין מארג שבו העובדות (Facts) והדמיון היצירתי (Fiction) הופכים לישות אחת (Faction), עד שאי אפשר להבחין היכן מסתיימת ההיסטוריה ומתחילה האמנות ולהפך: "אחרי אושוויץ וגרניקה המציאות עולה על כל דמיון... אי אפשר גם לא בטרופ הדעת להבחין מי התחיל ומתי הסתיים" (צירני, 1986).

זיכרון אישי מול זיכרון קולקטיבי

בגלל ראייה רבגונית זו אפשר הקורס עימות בלתי אמצעי בין הזיכרון האישי לבין הזיכרון הקולקטיבי הקשור למשטרים אלה. כך למשל אחת הסטודנטיות, עולה מברית המועצות לשעבר, סיפרה בקול חנוק שאחות סבתה הלשינה לקג"ב על סבתה, והיא נשלחה לגולג. אמה של הסטודנטית גודלה עקב כך בבית יתומים, ושם קיבלה חינוך בעל אוריינטציה תעשייתית והייתה למהנדסת מכרות. בזיכרון הקולקטיבי התיעוש בברית המועצות והחינוך חנים לכול נחרתו באופן חיובי, אבל בזיכרון הפרטי של המשפחה הזו נחרת המשטר כאסון.

דוגמה נוספת: המ
בכל שיעור שבו ה
בגלל המעורבות ר
מהשמדה כ-1,680
שולל את אביה. ו
אישית את ד"ר ק
מחתרת. הלה יעץ
הצבא האדום. ה
למסע קשה זה עו
קסטור אם לצאו
ואמר: "ד"ר הלפר
יקרה לכם". 24 ש
ומשם חזר בחייכ

ניתוח יחידות י

סטלין - איש הפי
ח, ט".

ביחידה זו נעסו

הניתוח ההיסטו

באידאולוגיה ר

השנייה, כיצד הו

הפועלים הבין-ג

ואת רווחת הא

יחיד (סטלין),

לתיעוש והעמדו

קרל מרקס. בני

הניצול והסבל

להקמת קומונו

פורייה) טען מ

ניצחון הפרולט

התיעוש מעלה

הפועלים. ככלי

פירוש הדבר ו

לפועלים רבים

גדל הקיטוב ו

עובדות; וחוזר

דוגמה נוספת: המורה שבקורס אינה מסוגלת ללמד על פרשת קסטנר ומצהירה בכל שיעור שבו היא צריכה לעשות זאת שעל פי כל בית דין היא פסולה לעדות בגלל המעורבות האישית-רגשית שלה בנושא: בזיכרון הקולקטיבי קסטנר הציל מהשמדה כ-1,680 יהודים מהונגריה, אבל בנרטיב האישי-משפחתי שלה הוא הוליד שולל את אביה. האב היה מרצה למתמטיקה בפרג ושחמטאי חובב. הוא הכיר אישית את ד"ר קסטנר. באביב 1944 יצר האב קשר עם סטודנט שלו מפרג, איש מחתרת. הלה יעץ לאב לעבור את הרי הקרפטים לרומניה, ששחררה כבר על ידי הצבא האדום. האב, שאמו בת ה-80 וילדתו בת ה-9 היו אמורות לצאת עמו למסע קשה זה עם עוד 13 אחים ואחיות על צאצאיהם, התייעץ אישית עם ד"ר קסטנר אם לצאת למסע או להישאר. ד"ר קסטנר המליץ לו שלא לצאת למסע ואמר: "ד"ר הלפרט, כמו שהשמש זורחת כל בוקר וזה בטוח, כך בטוח שדבר לא יקרה לכם". 24 שעות לאחר מכן הובלה כל המשפחה המורחבת ברכבת לאושוויץ, ומשם חזר בחיים רק אבי המשפחה ואחת מאחיניו.

ניתוח יחידת לימוד כמקרה מלמד (Case Study)

סטלין - איש הפלדה: "סוציאליזם בארץ אחת" (ראה סילבוס: ראשי פרקים ד', ו', ח', ט').

ביחידה זו נעסוק בפרספקטיבה תלת-ממדית: היסטוריה, ספרות וקולנוע.

הניתוח ההיסטורי מתמקד בשתי שאלות יסוד: האחת, מה מקומו של התיעוש באידאולוגיה הקומוניסטית לדורותיה, קרי ב"משולש" מרקס-לנין-סטלין. השנייה, כיצד התגלגלה האידאולוגיה המרקסיסטית שמעמדה במרכז את מעמד הפועלים הבין-לאומי, את הדטרמיניזם ההיסטורי שאינו תלוי במנהיגים בודדים ואת רווחת האדם באשר הוא למשטר המבוסס על פולחן אישיות של מנהיג יחיד (סטלין), על טרור ועל הרג המוני של מיליוני בני אדם. היחס החיובי לתיעוש והעמדתו כציר מרכזי בהגות ובמעש הקומוניסטי בולט מאוד כבר אצל קרל מרקס. בניגוד לסוציאליסטים רבים בני זמנו שסברו כי התיעוש הוא מקור הניצול והסבל של הפועלים ועל כן הטיפו לשבירת מכונות בבתי חרושת או להקמת קומונות חקלאיות 'אוטופיסטיות' בארצות הברית הבלתי מיושבת (אואן, פורייה) טען מרקס שדווקא התיעוש יביא עמו בהכרח את נפילת הבורגנות, ניצחון הפרולטריון ויצירת החברה העל-מעמדית בדרך דיאלקטית. על פי מרקס התיעוש מעלה את מעמד הבורגנות, בעלי ההון המנצלים את כוח העבודה של הפועלים. ככל שהתיעוש מתקדם, כן משתכללים אמצעי הייצור שבידי הבורגנות. פירוש הדבר הוא גידול ההון, ריכוזו בידיים מועטות ובמקביל - הזדקקות לפועלים רבים יותר, כלומר הרחבת מעמד הפרולטריון וחיזוקו, אם כי בינתיים גדל הקיטוב והניצול בחברה (הון ← עבודה ← גידול בהון ← גידול בידיים עובדות; וחוזר חלילה).

פרות-אמנות
גוסקת בגורל
דולים, ואילו
השאולה מן
ויזכר יציאת
יצירת תכנים
ת של "אנשים
פרות-אמנות
זסיפור האישי

ין כל הנוכחים:
זלה או ליחסם
ז יותר מסך כל
א, שהם מיעוט
רתיים, שגם הם
זו הורי הוריהם
וסטודנטיות בני
ור השני לניצולו
ילבי-יהודי דנילו
והאמנות לסוגיה
ג שבו העובדות
א, עד שאי אפשר
: "אחרי אושוויץ
הדעת להבחין מי

זיכרון האישי לבין
זסטודנטיות, עולה
הלשינה לקגי"ב על
כך בבית יתומים,
זת מכרות. בזיכרון
זרתו באופן חיובי,

כל המעמדות האחרים בחברה המסורתית - איכרים, בעלי מלאכה, סוחרים ותעשיינים זעירים - מתפרקים ו"נשאבים" או לפרולטריון או לבורגנות, הניצבים זה מול זה. מעמדות אלו המנסים להחזיר את הגלגל אחורנית לחברה הטרומ-תעשייתית הם על פי מרקס "ראקציונרים", ומהם לא תיוושע המהפכה.

על פי מרקס התנאים הבסיסיים לפרוץ המהפכה הקומוניסטית הם יצירת חברה מתועשת, ריכוז ההון בידיים מועטות, הרחבת הייצור ואפילו עודף ייצור שגורם למשברים מחזוריים הולכים וגדלים; הרחבת מעמד הפרולטריון, היווצרות של קיטוב בין שני מעמדות בלבד: הבורגנות והפרולטריון, כאשר כל שאר המעמדות בחברה הולכים ונעלמים בד בבד עם התקדמות התיעוש. משום כך סבר מרקס שהמהפכה הקומוניסטית תתחיל בארץ מערב אירופית מפותחת, בראש ובראשונה בגרמניה, שבה הואץ התיעוש מאוד במהלך שנות ה-30 וה-40 של המאה ה-19.

המהפכה ברוסיה פורצת בארץ אגררית מובהקת אשר רק ארבעים שנה קודם לכן, בשנת 1861, ביטלה את הצמיחות של האיכרים. הסוציאליסטים הרוסים, ובכללם לנין, התלבטו מאוד בסוגיית "שתי המהפכות". מרקסיסט "אורתודוקסי" רוסי היה צריך לטעון שעל רוסיה לעבור תחילה מהפכה בורגנית-קפיטליסטית שתהרוס את הפאודליזם ומשטר הצאר, ורק אחר כך תתאפשר המהפכה הפרולטרית. לנין סבר שהפרולטריון ינהיג את שתי המהפכות, ואת השנייה יבצע לאחר שיזכה לרוב ולא יזדקק לתמיכת המעמדות האחרים.

בהמשך הכניס לנין "הרחבה" ל"תיקון" הזה של המרקסיזם וטען שאפשר לבצע ברוסיה מיד מהפכה שנייה, כלומר לפסוח על השלב הקפיטליסטי.

לנין סבר שהמהפכה ברוסיה תיעזר במשטרים הסוציאליסטיים שיעלו קרוב לוודאי לשלטון במערב אירופה. ואולם כידוע מהלך כזה לא קרה, תקוות המהפכה המתפשטת נכזבה, והמשטר הסובייטי מצא עצמו מבודד ומכותר בסביבה בין-לאומית עוינת.

מצב כזה העלה את רעיון ה"סוציאליזם בארץ אחת" שדגל בו סטלין. לעומתו ניצבו לנין וטרוצקי שדגלו ברעיון "המהפכה העולמית".

סטלין טען שאפשר להקים חברה סוציאליסטית בארץ אחת בלבד על ידי ברית בין הפרולטריון לאיכרות ובמימון פנימי שיושג על ידי ניהול כלכלה ריכוזית. ואולם התנאי להצלחה הוא מודרניזציה ופיתוח תעשייתי מהיר שיאפשרו לברית המועצות להתחרות עם מעצמות המערב ולעמוד מול "המזימות האימפריאליסטיות". כך קרה שהתיעוש, שעל פי המרקסיזם נחשב לתנאי הכרחי להתרחשות המהפכה, הפך בברית המועצות הסטליניסטית ליעד מרכזי לאחר הצלחת המהפכה (תיעוש ← מהפכה; מהפכה ← תיעוש).

בברית המועצות הס והמחשבה, וזאת מי • על פי המודל ה להגדיל את הפר המהפכה.

• תיעוש מאפשר המורכב מיחידו • התיעוש, בעיקרו למעצמה עולמיו

לכן הלכו ונוצרו "תנ שלב חשוב אך אכזו נעשתה בכפייה על וסובחוזים (קולחוז סובחוז - משק בבע מבחינת המשטר ה מזון סדירה לערים ו לתעשייה.

באשר לפולחן האי עולה כמובן השאל היסטורי לדיקטטור שוגה לעולם", "הפ ההיסטוריה של הפ ליד חנה" של כרמ פולחן האישיות ש ב-1953. כדאי לשיכ שהם כאמור הערכ

סטלין השתמש במי מלחכי פנכה וסילו מ"הכיתור הקפיטי מהגשמת ה"סוציא המגן על ברית המ במלחמת העולם ה המולדת") כדי לע הראשונית. זאת מני בידו במצב החדש. של שניהם בעת וב

בברית המועצות הסטליניסטית הפך התיעוש לאידאל שכיוון כמעט את כל העשייה והמחשבה, וזאת משלוש סיבות:

- על פי המודל המרקסיסטי חשוב שתהיה התפתחות תעשייתית גבוהה כדי להגדיל את הפרולטריון ואת התודעה הפרולטרית ו"לייצב" את תשתיתה של המהפכה.
- תיעוש מאפשר חיזוק השליטה בחברה והאדרת עצמת המשטר. משק כפרי המורכב מיחידות קטנות ועצמאיות הוא איום על משטר ריכוזי.
- התיעוש, בעיקר בתחום התעשייה הכבדה והנשק, הכרחי להפיכת ברית המועצות למעצמה עולמית שתוכל לעמוד נגד העולם הקפיטליסטי ה"עויני".

לכן הלכו ונוצרו "תכניות החומש" והחלה הקולקטיביזציה של הכפר הרוסי שהייתה שלב חשוב אך אכזרי - העברת המשק החקלאי לידיים ציבוריות. הקולקטיביזציה נעשתה בכפייה על ידי החרמות רכוש, הריגות והגליות. בסופה הוקמו קולחוזים וסובחוזים (קולחוז - משק שיתופי שבו חוכר הקולקטיב את האדמה מהמדינה; סובחוז - משק בבעלות המדינה שבו האיכר שכיר), ועל כולם הוטלו מכסות ייצור. מבחינת המשטר הקולקטיביזציה סייעה לגביית מסים פשוטה ויעילה, לאספקת מזון סדירה לערים ובעיקר להגירה מהכפר לעיר ולהעברת אמצעי ייצור מהחקלאות לתעשייה.

באשר לפולחן האישיות של סטלין והטרור - ה"טיהורים" של שנות ה-30 וה-40 - עולה כמובן השאלה כיצד התאפשר המעבר ממרקסיזם המבוסס על דטרמיניזם היסטורי לדיקטטורה של איש אחד ולפולחן אישיות: סטלין "שמש העמים", "אינו שוגה לעולם", "המורה של עמי ברית המועצות", "גאון אסטרטגי-צבאי". כידוע ההיסטוריה של המהפכה שוכתבה כדי להאדיר את פועלו. הטקסט מהספר "מסע ליד חנה" של כרמית גיא (עם עובד, תל אביב 1992, עמ' 116-117) מתאר את פולחן האישיות של סטלין בארץ ישראל בראשית שנות ה-50, מיד לאחר מותו ב-1953. כדאי לשים לב שסטלין מתואר כאבי התיעוש והקדמה המדעית-טכנולוגית, שהם כאמור הערכים המרכזיים בחברה הסובייטית.

סטלין השתמש במשטרה החשאית לצורך חיסול יריבים פוליטיים, העלאת צעירים מלחכי פנכה וסילוק העמיתים הוותיקים. פיתוח הפרנויה הקולקטיבית - החשש מ"הכיתור הקפיטליסטי" (שהיה אולי מבוסס גם על פרנויה אישית שלו) - הנובעת מהגשמת ה"סוציאליזם בארץ אחת" חיזק ללא ספק את סטלין כמנהיג יחיד המגן על ברית המועצות ועל הסוציאליזם.

במלחמת העולם השנייה לא היסס סטלין להשתמש בלאומיות ובפטריוטיזם ("הגנת המולדת") כדי לעורר את עמו להמשיך ולהילחם בנאצים גם לאחר התבוסה הראשונית. זאת משום שהבין שסוציאליזם ופיתוח התודעה הפרולטרית לא יסייעו בידו במצב החדש. כך נוצר הזיהוי בין הסוציאליזם והלאומיות ובין סטלין המבטא של שניהם בעת ובעונה אחת.

מלאכה, סוחרים בורגנות, הניצבים נ לחברה הטרומ- המהפכה.

סטית הם יצירת נור ואפילו עודף צמד הפרולטריון, רולטריון, כאשר קדמות התיעוש. ץ מערב אירופית זוד במהלך שנות

ס שנה קודם לכן, הרוסים, ובכללם ורתודוקסיי רוסי יליסטית שתהרוס הפרולטרית. לנין !אחר שיזכה לרוב

יען שאפשר לבצע טי.

יעלו קרוב לוודאי תקוות המהפכה תר בסביבה בין-

ו סטלין. לעומתו

לבד על ידי ברית כלכלה ריכוזית. שיאפשרו לברית זול "המזימות שב לתנאי הכרחי עד מרכזי לאחר

כבר אצל לנין יש סטייה מהמרקסיזם ודגש על קבוצת המהפכנים המקצועיים בעלת התודעה הפרולטרית המפותחת, האוונגרד, שהיא תחולל את המהפכה ולא כל מעמד הפועלים שיעלה על הבריקדות (מעבר ממהפכה המונית עממית למהפכה של מהפכנים מקצוענים. מתוכם יעלה שליט יחיד, שליט שהוא הפרשן המוסמך של עקרונות המהפכה). נראה אפוא שהאידיאולוגיה היא "כחומר ביד היוצר", ואופן הגשמתה תלוי הרבה בהתפתחויות היסטוריות, עד כי קשה לעתים לעקוב אחר הקשר בינה לבין אופן הגשמתה בפועל.

השקר חסר הבושה שביסס את המשטר הסטליניסטי מובא בסיפור "אריות מכאניים" (קיש, 1985), המתאר את ביקורו של אדואר אריו ברוסיה בעיצומה של השואה האוקראינית (1932-1933), שבה מתו מרעב בגלל מדיניות הקולקטיביזציה של סטלין כ-3 מיליון אוקראינים.

ביקורו של אריו, המובל על ידי אנשי הממשל ומגיע למסקנה כי "המצב לא נורא", מזכיר לא מעט את ביקורה של אלינור רוזבלט במחנה לעבודות כפייה, כמתואר אצל סולז'ניצין. הדבר מוכיח כי אפשר לנתק כל סיפור וכל דמות מן הקובץ ולמצוא להם מקבילות במרחב הזמן והמקום. רק שמות האנשים והמקומות משתנים, אך העיקר איננו משתנה. אין דבר זול מחיי אדם, ואין שיטה או ממסד שלא ינסו להשתמש באדם כאילו היה כלי להשגת מטרות הממסד ויישומן. לשם כך ישאף הממסד ליצור "נוימנים" ו"נובסקים" (שתי דמויות מתוך "מצבת קבר לבוריס דוידוביץ"). שניהם יחד וכל אחד לחוד מהווים ארכיטיפוס לטרוצקי, שאכן ישרתו את הממסד עד לרגע שיגלו בו את גודל ההונאה. או-אז יעמדו על זכותם לחופש ויתנו חייהם תמורת חירות דעתם. כך עשו גיבורי הקובץ וכך עשו רבים אחרים.

קיש משתמש בספר בטכניקה של שיבוץ ושזירת חומר תיעודי לצד חומר פיקטיבי מכיוון שאינו שואף לחקות בספרו הדמיוני שום מציאות. אדרבא, המציאות שחי בה ותיאר אותה פרועה מכל דמיון: קיש מיישם בספרו את האסתטיקה שלו הרואה את המציאות כעולה על כל דמיון. לכן אין לשאוף להפריד בין השניים ואפשר למזגם יחד למארג אחד הנע בין היסטוריה למבדה.

נוסף על העיון בסיפור "אריות מכאניים" הוקרנו בקורס קטעים קצרים מסרט דוקומנטרי אמריקאי שעסק באסון התבואה באוקראינה.

התמקדנו בסצנה אחת, שבה אחזה אחת הנשים האוקראיניות בכנף בגדה של אלינור רוזבלט ואמרה לה: "את אורחת של החבר סטלין. לכי וספרי לו שאנחנו גוועים כאן מרעב, הוא ודאי אינו יודע זאת". השווינו סצנה זו לקטע מהסיפור "אריות מכאניים", שבו מסופר שאריו, שביקר בברית המועצות כדי לבדוק אם אכן מתרחש באוקראינה אסון, רואה קבוצת קבצנים בפתח הכנסייה שהפכה למבשלת שיכר.

ביומנו הוא כותב: "הי היו בהם צעירים מא יחפנים והדיוטות קש (קיש, 1985, עמ' 55).

מלאכת הרמייה והטש הסטליניסטי בפרט הי

מקור שם הסיפור "א אריו על הביקור ברוס הראשי של it Parisien כאשר עמדתי לצאת י שבין המבקרים אלא: שביניהם ראו בי את למסע צלב בקרב הט להפיל מורא על אורח השלטון שלהם ואשר ובמקום המתאים.

אבל אתה, חבר יקר, ממשוא פנים. הריני חו ברוח טובה. לא העמי בשלווה ובאופן חופש בעיני מישוה או לא, המסור לך, א. אריו."

מקור שם הסיפור מ יצירתו הנרטיבית שג השיבוץ נעשה בטבעיו ובאומנות כזאת עד ש זו מכונה כאמור tion:

הביקורת הצינית על י היו אלא ביטוי אופי סטלין, שדאג להסתי כברית המועצות, בה

הסיפור כולו עשוי מא פרטים ודמויות בדויו מגולל את רשמיו שי לרוסיה לבדוק אם נ

ביומנו הוא כותב: "הקבצנים שנקהלו בפתח הכנסייה, רובם זקנים ונכים, אף כי היו בהם צעירים מאוד ולמראית עין בריאים, השייכים לבטח לאותו גזע של יחפנים והדיוטות קשי-עורף שהיוו את ממלכת החי המוזרה של רוסיה הישנה" (קיש, 1985, עמ' 55).

מלאכת הרמייה והטשטוש המאפיינים משטרים טוטליטריים בכלל ואת המשטר הסטליניסטי בפרט היא הליבה של הסיפור "אריות מכאניים".

מקור שם הסיפור "אריות מכאניים" מוסבר בסוף הסיפור, בהקדשה לספרו של אריו על הביקור ברוסיה, הקדשה שכתב בנובמבר 1920 לאליה זוז'ף בואה, העורך הראשי של Petit Parisien (קיש, 1985, עמ' 56). וזאת לשון ההקדשה: "חבר יקר, כאשר עמדתי לצאת לרוסיה, זכיתי לא רק לקיתון של גידופים מפי כל המי ומי שבין המבקרים אלא אף ניבאו לי את הגרועים שבאסונות. בעלי הכוונות הטובות שביניהם ראו בי את דמות דיוקנו של אותו נזיר עלוב שבימי הביניים יצא מליון למסע צלב בקרב הטאטרים והחאנים. היה זה בתקופה שניסי מוסקבה נהגו להפיל מורא על אורחיה באמצעות אריות מכאניים, שהיו מסתירים מתחת לכס השלטון שלהם ואשר תפקידם היה להשמיע בשעת השיחה נהימה מאיימת, בזמן ובמקום המתאים.

אבל אתה, חבר יקר, היית מוכן להבין את כוונותיי ולהאמין לי שאני חופשי ממשוא פנים. הריני חוזר עתה מביקור שהיה קל עד כדי גיחוך. בכל מקום נתקבלתי ברוח טובה. לא העמידו חוזר עתה מביקור שהיה קל עד כדי גיחוך. בכל מקום נתקבלתי בשלווה ובאופן חופשי. ערכתי את רשימותי מבלי להביא בחשבון אם אמצא חן בעיני מישהו או לא, והריני מקדיש לך אותן לאות הערכה; קבל נא אותן. מאת המסור לך, א. אריו".

מקור שם הסיפור מופיע כאן בשיבוץ היסטוריה במבדה, שיבוץ המאפיין את יצירתו הנרטיבית של קיש, שכן אריו מעולם לא כתב את הדברים האלה; אבל השיבוץ נעשה בטבעיות כזו והדמיון נשזר בהיסטוריה בציניות, בהומור, בשנינות ובאומנות כזאת עד שמתקבלת שלמות הנראית אמיתית ואמינה לכל דבר. שזירה זו מכונה כאמור Faction, כלומר צירוף של Fact (עובדה) ו-Fiction (מבדה, דמיון).

הביקורת הצינית על קלות הביקור ברורה, כי הרי כל קבלת הפנים והאירועים לא היו אלא ביטוי אופייני לשקרים ולמלאכת ההסוואה שאפיינה את משטרו של סטלין, שדאג להסתיר היטב מעיני המבקר המערבי את הטרגדיה המתרחשת בברית המועצות, בה גוועו באותה עת עצמה מיליון איש מרעב.

הסיפור כולו עשוי מארג מבדי, שבו נשזרים בביקורו ההיסטורי של אריו ברוסיה פרטים ודמויות בדויות, ויחד הם יוצרים את המארג המבדי, שסיפור המעשה שלו מגולל את רשמיו של אריו מהמתרחש בברית המועצות של סטלין. אריו מגיע לרוסיה לבדוק אם נכונות השמועות על שואת התבואה המתרחשת באוקראינה,

הפכנים המקצועיים
לל את המהפכה ולא
ינית עממית למהפכה
הוא הפרשן המוסמך
יכחומר ביד היוצר,
: קשה לעתים לעקוב

ובא בסיפור "אריות
ברוסיה בעיצומה של
יניות הקולקטיביזציה

ז כי "המצב לא נורא",
זודות כפייה, כמתואר
וכל דמות מן הקובץ
נ האנשים והמקומות
, ואין שיטה או ממסד
הממסד ויישומן. לשם
יות מתוך "מצבת קבר
ארכיטיפוס לטרזוקי],
ונאה. או-אז יעמדו על
גיבורי הקובץ וכך עשו

יודי לצד חומר פיקטיבי
אדרבא, המציאות שחי
ו את האסתטיקה שלו
זוף להפריד בין השניים
ה.

ז קטעים קצרים מסרט
ז.

ראיניות בכנף בגדה של
ין. לכי וספרי לו שאנחנו
טצנה זו לקטע מהסיפור
זמועצות כדי לבדוק אם
בפתח הכנסייה שהפכה

ביומנו הוא כותב: "הקבצנים שנקהלו בפתח הכנסייה, רובם זקנים ונכים, אף כי היו בהם צעירים מאוד ולמראית עין בריאים, השייכים לבטח לאותו גזע של יחפנים והדיוטות קשי-עורף שהיוו את ממלכת החי המוזרה של רוסיה הישנה" (קיש, 1985, עמ' 55).

מלאכת הרמייה והטשטוש המאפיינים משטרים טוטליטריים בכלל ואת המשטר הסטליניסטי בפרט היא הליבה של הסיפור "אריות מכאניים".

מקור שם הסיפור "אריות מכאניים" מוסבר בסוף הסיפור, בהקדשה לספרו של אריו על הביקור ברוסיה, הקדשה שכתב בנובמבר 1920 לאליה זוז'ף בואה, העורך הראשי של Petit Parisien (קיש, 1985, עמ' 56). וזאת לשון ההקדשה: "חבר יקר, כאשר עמדתי לצאת לרוסיה, זכיתי לא רק לקיתון של גידופים מפי כל המי ומי שבין המבקרים אלא אף ניבאו לי את הגרועים שבאסונות. בעלי הכוונות הטובות שביניהם ראו בי את דמות דיוקנו של אותו נזיר עלוב שבימי הביניים יצא מליון למסע צלב בקרב הטאטרים והחאנים. היה זה בתקופה שניסינו מוסקבה נהגו להפיל מורא על אורחיה באמצעות אריות מכאניים, שהיו מסתירים מתחת לכס השלטון שלהם ואשר תפקידם היה להשמיע בשעת השיחה נהימה מאיימת, בזמן ובמקום המתאים.

אבל אתה, חבר יקר, היית מוכן להבין את כוונותיי ולהאמין לי שאני חופשי ממשוא פנים. הריני חוזר עתה מביקור שהיה קל עד כדי גיחוך. בכל מקום נתקבלתי ברוח טובה. לא העמידו אריות מכאניים להרתיעני בנהימתם, ניתן לי לצפות בכל בשלווה ובאופן חופשי. ערכתי את רשימותי מבלי להביא בחשבון אם אמצא חן בעיני מישהו או לא, והריני מקדיש לך אותן לאות הערכה; קבל נא אותן. מאת המסור לך, א. אריו".

מקור שם הסיפור מופיע כאן בשיבוץ היסטוריה במבדה, שיבוץ המאפיין את יצירתו הנרטיבית של קיש, שכן אריו מעולם לא כתב את הדברים האלה; אבל השיבוץ נעשה בטבעיות כזו והדמיון נשזר בהיסטוריה בציניות, בהומור, בשנינות ובאומנות כזאת עד שמתקבלת שלמות הנראית אמיתית ואמינה לכל דבר. שזירה זו מכונה כאמור Faction, כלומר צירוף של Fact (עובדה) ו-Fiction (מבדה, דמיון).

הביקורת הצינית על קלות הביקור ברורה, כי הרי כל קבלת הפנים והאירועים לא היו אלא ביטוי אופייני לשקרים ולמלאכת ההסוואה שאפיינה את משטרו של סטלין, שדאג להסתיר היטב מעיני המבקר המערבי את הטרגדיה המתרחשת בברית המועצות, בה גוועו באותה עת עצמה מיליון איש מרעב.

הסיפור כולו עשוי מארג מבדי, שבו נשזרים בביקורו ההיסטורי של אריו ברוסיה פרטים ודמויות בדויות, ויחד הם יוצרים את המארג המבדי, שסיפור המעשה שלו מגולל את רשמיו של אריו מהמתרחש בברית המועצות של סטלין. אריו מגיע לרוסיה לבדוק אם נכונות השמועות על שואת התבואה המתרחשת באוקראינה,

מקצועיים
הפכה ולא
ת למהפכה
ין המוסמך
יד היוצר",
נים לעקוב

זור "אריות
עיצומה של
לקטיביזציה

ב לא נורא",
יה, כמתואר
נ מן הקובץ
ז והמקומות
זה או ממסד
יישומן. לשם
"מצבת קבר
ס לטרוצקי),
אז יעמדו על
זובץ וכך עשו

זומר פיקטיבי
זמציאות שחי
סתטיקה שלו
ד בין השניים

קצרים מסרט

ככנף בגדה של
פרי לו שאנחנו
לקטע מהסיפור
כדי לבדוק אם
כנסייה שהפכה

אולם מן הסתם באוקראינה עצמה אין הוא מתעכב יותר מדי ועוזב אותה חולה "מביקורים בבתי כנסיות קרים מדי וארמונות מוסקים מדי" (קיש, 1985, עמ' 55).

כבר בתחילת הסיפור מרמז קיש על התחבולה הספרותית של מלאכת שזירת הסיפור בפרטים פיקטיביים והיסטוריים כאחד: "אחת הדמויות ההיסטוריות בסיפור זה, אדוארד אריו, מנהיגם של פועלי צרפת, נשיא הוועדה לקשרי-חוץ, ראש העיר ליון, איש ציבור, מוזיקולוג ועוד, ייתכן שלא יתפוס בסיפור שלפנינו מקום ראוי דיו, ויאמר מיד - לאו דווקא מפני שחשיבותו למהלך הסיפור עצמו פחותה מזו של הדמות האחרת המופיעה בו, שאיננה היסטורית אך אינה פחות ממשית, אלא אך ורק מכיוון שלגבי דמויות היסטוריות קיימות גם תעודות אחריות" (עמ' 37).

כלומר, היחס להיסטורי ולמבדי זהה, ויחד הם יוצרים מארג חדש המאפיין את יצירת קיש המכריז על עצם טוויית המארג כמעין בריאת עולם. "ייתכן שהייתי נוהג ביתר חוכמה אילו בחרתי בצורת דיווח אחרת, למשל חיבור או מחקר, שבו הייתי יכול להשתמש בכל אותן תעודות כדרך המקובלת, אולם שני דברים מעכבים בעדי: הקושי לנהוג בעדויות חיות מפיהם של אנשים מהימנים כדרך שנוהגים בחומר דוקומנטרי, ואי יכולתי להשתחרר מן הסיפוק שבעצם העלאת הסיפור, המעניקה לסופר את האשליה שהוא בורא עולם, ולפיכך, כמו שאומרים, מביא לידי שינוי" (עמ' 39).

הסיפור עשוי פסיפס של ארבעה עשר פרקים ועוד אחרית דבר המבארת את מלאכת השיבוץ והשזירה של ההיסטוריה בדמיון:

הפרק הראשון - "הר אדם" - מתאר את אריו, הדמות ההיסטורית שבמארג.

הפרק השני - "האחר" - טווה את דמותו הפיקטיבית של צ'ליוסטניקוב עורך העיתון האוקראיני "שחר חדש": "קומיסאר פוליטי במלחמת האזרחים בספרד, והתבלט בחיל הפרשים במלחמות שנערכו על יד ברצלונה" (עמ' 38). הפרק הזה גם מסביר את הטכניקה הסיפורית של טוויית המארג המבדי.

הפרק השלישי - "טלפון ואקדח" - מתמקד בלילה קר אחד בנובמבר 1934, השנה שבה מגיע אריו לביקורו ברוסיה. בפרק זה נמצא צ'ליוסטניקוב במיטת המאהבת הנשואה שלו, כשלאימת השניים הטלפון מצלצל והשיחה היא "ממשרד המועצה, אומרים שזה דחוף" (עמ' 41). אימת השניים מכניסה אותנו לאווירת משטר האימים של סטלין ולמציאות שבה "האח הגדול" (סטלין) ידע הכול על כולם, גם סודות אינטימיים כמו מי ישן עם מי והיכן. חדירה זו לחיי הפרט והאימה הנובעת מאבדן הפרטיות מאפיינים משטרים טוטליטריים בכלל ואת זה של סטלין בפרט.

הפרק הרביעי - "התיק" - מכניס אותנו לאווירת ההתארגנות הקדחתנית בצמרת המפלגה לקראת הביקור המיוחל של אריו ולמלאכת הרמייה וטשטוש המציאות

המרה של דיכוי הענ לא יוכל להימנע מל פרות קדושות, בדוב

הפרק החמישי - "י" שגרת יומו של צ'ליו קרים, עירום עד למ חמוצים". אחר כך הו למעשה לארכיטיפו "בשום פנים ואופן ה היא מיואשת. אם יו ברעל עכברים" (עמ' 55).

בהמשך אנו עדים לצ אותה: החבר פייאסג הרכבת בשלט אחר, אחת-עשרה, כשהרכו הם קציני ביטחון לו אזרחי המקום המיו

הפרק השישי מתמקד המפוארת "סופיה והחשובות שבכנסיו

אולם הפרק השביעי שכמו רוב האחרות כ בפרק השמיני, הנושא

בפרק התשיעי - "הו המהיר של הכנסייה ו "מאה עשרים אסירי המחודש של הכנסייר

אסירים אלה מייצגים עבודה בגין דעותיהם, היו יהודים, שותפיו ו

בפרק העשירי - "זקן ו את צ'ליוסטניקוב לכ השמידו מזמן בפקודר ולהתנועע: "קבלתי מנ

המרה של דיכוי העם ורדיפת הכמרים ברוסיה הסובייטית: "אפילו צרפתי לא דתי לא יוכל להימנע מלהרים את קולו נגד רדיפת הכמרים, בכמרים הם רואים עדיין פרות קדושות, בדומה לאיכרים שלנו... בימים עברו, כמובן" (עמ' 42).

הפרק החמישי - "שעות ודקות" - מתחיל בתיאור בוקר הביקור החשוב, דרך שגרת יומו של צ'ליוסטניקוב ש"גומע כוס וודקה על קיבה ריקה, מתרחץ במים קרים, עירום עד למותניו... מטגן ביצים על הפרימוס, אוכל אותן עם מלפפונים חמוצים". אחר כך הוא מצלצל אל המאהבת הנשואה המתנהגת בהיסטריה והופכת למעשה לארכיטיפוס של דמות נשית מעוותת בדבריה המבוהלים והמוקצנים: "בשום פנים ואופן אין היא מסוגלת לתפוס כיצד הם יכולים לחפש אותו אצלה, היא מיואשת. אם יודע הדבר למ. (דהיינו לבעלה) תרעיל עצמה. כן, כן, תרעיל, ברעל עכברים" (עמ' 43).

בהמשך אנו עדים לצורת עבודת התעמולה הסובייטית ולמסכת השקרים שאפיינו אותה: החבר פיאסניקוב מחליף את השלט "הדת היא אופיום להמונים" שבתחנת הרכבת בשלט אחר, האומר "יחי האור, מוות לחושך" וזאת דקות לפני השעה אחת-עשרה, כשהרכבת עם האורח מגיעה (עמ' 43). רוב הנוסעים והאנשים בתחנה הם קציני ביטחון לבושים אזרחית, המוודאים שלאורח לא יהיה שום מפגש עם אזרחי המקום המיסורים העלולים להצליף באוזניו את האמת (עמ' 44).

הפרק השישי מתמקד ב"עבר" ואף נושא שם זה. הוא סוקר את דברי ימי הכנסייה המפוארת "סופיה הקדושה", שהוקמה בשנת 1239 והייתה מהראשונות והחשובות שבכנסיות קייב. כנסייה זו נבחרה להיות היעד לביקור של אריו.

אולם הפרק השביעי - "קרקס בבית אלוהים" - חושף את האמת על כנסייה זו, שכמו רוב האחרות משנה פניה תחת משטרו של סטאלין והופכת - כפי שמסופר בפרק השמיני, הנושא את שם סיפור המעשה - ל"מבשלת שיכר".

בפרק התשיעי - "החזרת עטרה ליושנה" - אנו עדים למאמץ המושקע בשיפוץ המהיר של הכנסייה ולחזרה של מבשלת השיכר לבית האלוהים. זאת עשו כמובן "מאה עשרים אסירים שהובאו מן המחנה האזורי הסמוך, שהשלימו את שחזור המחדש של הכנסייה תוך ארבע שעות" (עמ' 49).

אסירים אלה מייצגים מסות של "המון אדם" שסטלין שולח למאסר ומגלה למחנות עבודה בגין דעותיהם, דתם או במילים אחרות התנגדותם למשטר. כמה מהאסירים היו יהודים, שותפיו לדרך ולרעיון שהפכו ממכונני המהפכה לקרבנותיה.

בפרק העשירי - "זקן וכיפת כמרים" - מסופר על הדרך בה מחפש החבר פיאסניקוב את צ'ליוסטניקוב לכומר, שהרי בכנסייה אמורים להיות כמרים, אולם את אלה השמידו מזמן בפקודת סטלין. אברם רומאניץ' מנחה את צ'ליוסטניקוב איך לדבר ולהתנועע: "קבלתי מפיו אפילו כמה עצות מועילות באשר לטקס... ידע שרכש ככל

עוזב אותה חולה
"י" (קיש, 1985,

ת: שזירת הסיפור
ריות בסיפור זה,
ראש העיר ליון,
מקום ראוי דין,
פחותה מזו של
זמשית, אלא אך
" (עמ' 37).

ש המאפיין את
"ייתכן שהיית
או מחקר, שבו
דברים מעכבים
כדרך שנוהגים
זעלאת הסיפור,
אומרים, מביא

- המבאר את

ת שבמארג.

וסטניקוב עורך
זרחים בספרד,
38). הפרק הזה

בר 1934, השנה
זיטת המאהבת
זשרד המועצה,
משטר האימים
לם, גם סודות
הנובעת מאבדן
ין בפרט.

חתנית בצמרת
טוש המציאות

הנראה בתיאטרון או בבית הכנסת" (עמ' 50). הערה אנטישמית זו חושפת את הגזענות, הלאומנות ושנאת ה"אחר" שאפיינה את התקופה הסטליניסטית, שנאה שהוקיע קיש בסיפור "שעור אנטומיה" (1978).

את אריו מביאים דווקא לכנסייה ע"ש "סופיה הקדושה" בקייב, ולא לשדות התבואה שבהם התרחש תהליך הקולקטיביזציה. בכנסייה עצמה רוב הנוכחים הם אנשי המשטרה החשאית ולא שרידי המאמינים שטרם נשלחו לגולגים. הכנסייה עצמה הפכה זה מכבר למבשלת שיכר שבפתחה היה שלט: "הדת אופיום להמונים" (קרל מרקס). כשאריו רוצה לדעת מה כתוב על השלט אומרים מארחיו "אין לנו זמן לכך עכשיו, צריך להמשיך בסיור". בין מקבלי פניו של אריו היה איואן ואסיליביץ', "איש המהפכה, בן איכרים בולשביק" והחבר א"י בראגינסקי, "איש המהפכה, בן איכרים, בולשביק, שהוא מהנדס ייצור ראשי" (עמ' 48). מכיון שהקומוניסטים שלחו זה מכבר את הכמרים ואנשי הכנסייה למחנות כפייה מקבל את פני האורח פונקציונר של המפלגה - צ'ליוסטניקוב - המזנק הישר ממיטת פילגשו, עוטה גלימת כמורה אבל שוכח לחלוץ את מגפיו האדומים.

ולכן שמו של הפרק האחד עשר "מגפיים בגוון הפטל". הנימוק להתחפשות החפוזיה של איש המפלגה לכומר הוא: "קל יותר לפגוש בקייב אייל בן קרניים מאשר איש דת" (עמ' 51).

הפרק השנים עשר - "הבזיק" - מתמקד בניסיון העגום לשחזר פולחן דתי במקום שהדת נמחקה ממנו באופן רשמי, וכל התפילה נערכת בכנסייה שהפכה למבשלת שיכר. הכומר אינו אלא איש מפלגה מחופש במגפיים בגוון הפטל והמתפללים ברובם "פועלים בחטיבת התרבות" (עמ' 53) ואנשי הציקה, המשטרה החשאית הסובייטית בשנים 1917-1922 (שם). אריו מתעכב במקום חמש דקות בלבד.

הפרק השלושה עשר - "ההסבר לקרקס" - דן בהרחבה בהסבר לציור מצוירי הפרסקו שבכנסייה מפיה של החברה לידיה קרופניק, המאשימה בדבריה את תרבות המערב מלאת הזימה והדקדנטית ומצרה על השפעת תרבות נלוזה זו על הפרסקות העתיקות שבכנסייה. למרצה כמובן אין כל ידע או הכשרה באמנות. כמו שאר הדמויות, היא חברה מפלגה בתפקיד, מריונטה בהצגה.

הפרק הארבעה עשר - "אריות מכאניים" - הוא שיאם של הקרקס הגרוטסקי ומלאכת הרמייה המאפיינים את ביקורו של אריו: כמה מהאזרחים קשי היום, שבעצם בשביל לראות אותם ולהתרשם מסבלם נשלח אריו מצרפת לרוסיה, מצליחים לפלס דרכם בחירוף נפש אל האורח הנכבד. המשטרה החשאית הודפת אותם בכוח, ודבריהם הנרגשים ועצם נוכחותם במקום מוסברים לאורח בטון התעמולה הרשמית: אלה אנשים "השייכים לבטח לאותו גזע של יחפנים והדיוטות קשי-עורף, שהיווה את ממלכת החי המוזרה של רוסיה הישנה". ומיד נשלחו "שוטרים שעצרו את קהל הבטלנים" (עמ' 55).

אריו עצמו חוזר לצו ההטעייה וההתעללו הצליחו.

הגישה שהיחיד הוא כאשר מתברר שמר הוגלו או נרצחו. צ" לטיהור ב-1958.

פרטים אלה חותמיני היא מארג של היסני רבים מאנשי סטלין, מוזכר רק בהערת אג של צ'ליוסטניקוב. א סטלין שבסוף ציווה ארבע שנים לאחר רצ הקשור באריו" (עמ'

המארג המבדי (tion) השוזרת בתוכה היס כל חלקיו.

סיכום

קורט זה היה אחד הילין בהשראתו ובתמי דומה.

היתרון העיקרי שלו היסטוריה וחשיבה נ בדרך כלל בקורסים יתרון אחר הוא יציר הנושאים והדיסציפלי אף מתווכחים ביניהו בין שני המשטרים והנאציזם. החסרונו "טעימה" בלבד מכל

ריבוי הנושאים אפ לסטודנטים שמצאו קורסים אחרים הניו

אדיו עצמו חוזר לצרפת חולה אך מדווח שהכול שפיר. נראה שמלאכת הרמייה, ההטעייה וההתעללות הכותשות את הפרט עד דק, תחת גלגלי המהפכה ובשמה הצליחו.

הגישה שהיחיד הוא כלי בידי המשטר הטוטליטרי באה לידי ביטוי בסוף הסיפור, כאשר מתברר שמרבית הגיבורים בפמליה שקיבלה את פניו של אדיו נאסרו, הוגלו או נרצחו. צ'ליוסטיניקוב עצמו נאסר, נהפך במחנה הכפייה למלשין וזכה לטיהור ב-1958.

פרטים אלה חותמים את הסיפור באחרית הדבר שקיש נותן, וגם אחרית הדבר היא מארג של היסטוריה ודמיון. שכן סופו של צ'ליוסטיניקוב דומה לסופם של רבים מאנשי סטלין, אלא שהוא - שלא כאחרים - היה גיבור מבדי. לעומתו קירוב מוזכר רק בהערת אגב, וציון הירצחו ב-1934 משמש נקודת זמן לציון מועד מאסרו של צ'ליוסטיניקוב. אך קירוב הוא גיבור היסטורי אמתי. הוא היה מתומכיו של סטלין שבסוף ציווה להרגו: "א.ל. צ'ליוסטיניקוב נעצר במוסקבה בספטמבר 1938, ארבע שנים לאחר רצח קירוב (ובאותו הקשר) ופחות מארבע שנים לאחר המאורע הקשור באריו" (עמ' 57).

המארג המבדי (Faction) שהיה חוט השני של הקורס בא לידי ביטוי ביחידה זו השוזרת בתוכה היסטוריה, ספרות וקולנוע והופכת אותם לשלם שהוא יותר מסך כל חלקיו.

סיכום

קורס זה היה אחד הקורסים הבין-תחומיים הראשונים שגובשו במכללה ע"ש דוד ילין בהשראתו ובתמיכתו של ד"ר איתי זמרון. אחריו נוצרו קורסים נוספים במתכונת דומה.

היתרון העיקרי שלו הוא פרישה של מניפה - מפגש עם ספרות, קולנוע, מוזיקה, היסטוריה וחשיבה מדינית ונקודות המפגש ביניהם. פרישה כזו אינה מתאפשרת בדרך כלל בקורסים תחומיים רגילים שמלמד מורה אחד המתמחה בתחום אחד. יתרון אחר הוא יצירת עניין בקרב הסטודנטים, עניין שנוצר עקב הגיוון הרב של הנושאים והדיסציפלינות והימצאותם המתמדת של שני מורים, המתדיינים ולעתים אף מתווכחים ביניהם במהלך כל שיעור ושיעור. נוסף על כך אפשר הקורס השוואה בין שני המשטרים הטוטליטריים האכזריים ביותר במאה ה-20 - הקומוניזם והנאציזם. החסרונות של הקורס נובעים מיתרונותיו - פרישה רחבה כזו מאפשרת "טעימה" בלבד מכל תחום ותחום ואי-אפשר להרחיב את היריעה מקוצר זמן. ריבוי הנושאים אפשר לגעת רק ב"עיקר" ואילו ה"שוליים" נשארו פתוחים לסטודנטים שמצאו עניין בסוגיה זו או אחרת. הם יצטרכו להעמיק בה במסגרת קורסים אחרים הניתנים במכללה.

זו חושפת את
יניסטית, שגאה

יב, ולא לשדות
ה רוב הנוכחים
גולגים. הכנסייה
ופיוס להמונים
וארחיו "אין לנו
זריו היה איואן
"אגינסקי, "איש
עמ' 48). מכיוון
נות כפייה מקבל
ק הישר ממיטת
ים.

זחפשות החפזה
ניים מאשר איש

לחן דתי במקום
שהפכה למבשלת
טל והמתפללים
ושטרה החשאית
דקות בלבד.

זר לציור מציורי
מה בדבריה את
בות נלוזה זו על
הכשרה באמנות.

זר קרקס הגרוטסקי
רחים קשי היום,
מצרפת לרוסיה,
החשאית הודפת
רים לאורח בטון
יחפנים והדיוטות
נה". ומיד נשלחו

רשימת אישים הנזכרים במאמר

אריז אדוארד (1872-1957)

מדינאי וסופר צרפתי. עמד בראש המפלגה הרדיקל-סוציאליסטית. היה ראש העיר ליון (1905-1941; 1945-1955) ושלוש פעמים כיהן בתפקיד ראש הממשלה (1924-1925, 1926, 1932). התנגד לפטן ולמשטר וישי. במלחמת העולם השנייה נשלח למחנה ריכוז בגרמניה, ועם שחרורו (1945) נבחר לנשיא בית הנבחרים.

בנימין ולטר (1892-1940)

פילוסוף יהודי-גרמני. נחשב למבקר השפה הגרמנית החשוב ביותר בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. חיבר מחקר על מקורות הדרמה הגרמנית. לאחר עליית הנאצים לשלטון נמלט לפריז, ומשם פנה לדרום צרפת ועבר את הגבול לספרד. התאבד לאחר שמפקד המשטרה איים לגרשו בחזרה לצרפת.

טרוצקי ליב דוידוביץ' (ברונשטיין) (1879-1940)

מהפכן יהודי-רוסי. הוגלה לסיביר, ברח לאנגליה ושיתף פעולה עם לנין. ב-1905 בעת המהפכה הראשונה ברוסיה היה יושב ראש סובייט הפועלים בפטרסבורג. במלחמת העולם הראשונה גלה מארץ לארץ ומילא תפקיד מכריע בארגון מהפכת אוקטובר 1917. בשנים 1917-1918 שימש קומיסר לענייני חוץ ואחר כך קומיסר לענייני מלחמה. בתפקיד זה ארגן את "הצבא האדום" וניהל בהצלחה מלחמות בכמה חזיתות. עם פטירת לנין (1924) נדחק הצדה על ידי סטלין, שהתנגד לרעיון "המהפכה המתמדת" של טרוצקי, שלפיו אי אפשר להגשים את הסוציאליזם רק בברית המועצות. ב-1927 גורש מהמפלגה, ברח מברית המועצות ולבסוף התיישב במקסיקו ב-1937. בגלות לחם נגד "הבגיידה במהפכה" של סטלין וסופו שנרצח במקסיקו בשנת 1940, לאחר שהורשע כמה שנים קודם לכן במשפטי ה"טיהורים" של סטלין בקשירת קשר נגד הקומוניזם.

לנין ולדימיר איליץ' (1870-1924)

מייסד המפלגה הקומוניסטית הרוסית, מחולל מהפכת 1917 ברוסיה והאדריכל של ברית המועצות. עסק בפעילות מהפכנית בפטרסבורג, הוגלה לסיביר ולבסוף נמלט מרוסיה וחי במערב אירופה. לנין התאים את תורת מרקס למצב המיוחד של רוסיה הצארית ודגל בשיתוף פעולה עם האיכרים ולא עם הבורגנות הליברלית. עמד על הצורך להקים מפלגה מדריכה ומכוונת של מהפכנים מקצועיים שתחולל את המהפכה, טבע את הססמה "כל השלטון למועצות הפועלים והאיכרים (הסובייטים)" ובעזרתה חולל את מהפכת אוקטובר 1917 נגד ממשלת קרנסקי הרפובליקנית. שימש ראש ממשלה וחתם על שלום ברסט-ליטובסק עם גרמניה במרס 1918, שבו ויתר על שטחים גדולים. ניהל בהצלחה את מלחמת האזרחים

של ה"אדומים" (ההתערבות של פיזור האספה הקומוניסטית וב

מרקס קרל (18)

הוגה דעות סוציאלי דעותיו הרדיקליות ב-1848 את "המנ המרקסיסטי, ובו מכן גורש גם מפו ב-1864 ייסד עכ תנועות הפועלים דמוקרטית בגרמני בני דורו וטען כי

סטלין יוסף (דז)

מדינאי ורודן ברי שלטון הצאר. היו פעל בדרך כלל ו שהפך לימים לב ולאחר המהפכה של המפלגה וכך לעמדות מפתח.

עם מות לנין ב-1924 "המהפכה המתמדת" שלפיו אפ מהיר וברית עם ו ויריבים אחרים ו וב"תכניות חומש" החשאית (קג"ב), ו לאחר פלישת הנ ושימש המפקד ה בועידות טהרן (3) מזרח אירופה מו אלה והשליט את הרוח והאמנות).

של ה"אדומים" (כינוי לקומוניסטים) נגד ה"לבנים" (כינוי למלוכנים) ונגד ניסיונות ההתערבות של מעצמות זרות. לנין הנהיג "דיקטטורה של הפרולטריון" על ידי פיזור האספה המכוננת ודיכוי מרד המלחים בקרוונשטט (1921) וכונן במפלגה הקומוניסטית ובמדינה כולה משטר ריכוזי.

מרקס קרל (1818-1883)

הוגה דעות סוציאליסטי ואבי תנועת הפועלים הבין-לאומית. היה עיתונאי, ובגלל דעותיו הרדיקליות גלה לפריז, ושם התחבר עם פרידריך אנגלס. עם אנגלס חיבר ב-1848 את "המניפסט הקומוניסטי". המניפסט היה לכתב היסוד של הסוציאליזם המרקסיסטי, ובו טבע מרקס את הססמה: "פועלי כל הארצות התאחדו". לאחר מכן גורש גם מפריז, התיישב בלונדון, ושם עסק בכתיבת ספרים ובהפצת תורתו. ב-1864 ייסד עם חבריו לדעה את "האינטרנציונל הראשון" - כינוס של נציגי תנועות הפועלים מכל העולם. באותן שנים היה מעורב בהקמת התנועה הסוציאל-דמוקרטית בגרמניה. אביו המיר דתו לנצרות ומרקס תקף את היהודים העשירים בני דורו וטען כי הם חלק מהעולם הקפיטליסטי.

סטלין יוסף (דז'וגשווילי) (1879-1953)

מדינאי ורודן ברית המועצות, יליד גרוזיה. נאסר, הוגלה ונמלט כמה פעמים בימי שלטון הצאר. היה חבר במפלגה הקומוניסטית הרוסית אך להבדיל מלנין וטרוצקי פעל בדרך כלל ברוסיה גופה. ב-1911 ייסד את העיתון "פראבדה" ("האמת"), שהפך לימים לביטאון המפלגה. מ-1913 היה חבר בוועד המרכזי של המפלגה ולאחר המהפכה התמנה לקומיסר לענייני לאומים. ב-1922 נתמנה למזכיר הכללי של המפלגה וכך השתלט על המנגנון שלה, תוך שהוא מחדיר בהתמדה את אנשיו לעמדות מפתח.

עם מות לנין ב-1924 ניהל מאבק קשה נגד טרוצקי על הנהגת המפלגה. למול רעיון "המהפכה המתמדת" של טרוצקי העלה סטלין את רעיון ה"סוציאליזם בארץ אחת", שלפיו אפשר לבסס את המהפכה בברית המועצות לבדה על ידי תיעוש מהיר וברית עם האיכרים. במהלך שנות ה-20 סילק מהנהגה את אנשי טרוצקי ויריבים אחרים והפך לשליט יחיד. ב-1929 החל בקולקטיביזציה של החקלאות וב"תכניות חומש" יומרניות. בשנות ה-30 ניהל "טיהורים" מקיפים בעזרת המשטרה החשאית (קג"ב), ובמהלכם נרצחו והוגלו לסיביר מיליוני אויבים אמתיים ומדומים. לאחר פלישת הנאצים לברית המועצות ביוני 1941 ניהל את המערכה הקשה ושימש המפקד העליון של הכוחות הסובייטיים בדרגת מרשל.

בוועידות טהרן (1943) ויאלטה (1944) הבטיח את שליטת ברית המועצות בארצות מזרח אירופה מול צירצ'יל ורוזוולט. כפה משטר קומוניסטי נוקשה על ארצות אלה והשליט את המפלגה בברית המועצות על כל תחומי החיים (ובכללם חיי הרוח והאמנות). פיתח פולחן אישיות שהתבטא בהקמת אנדרטאות אין ספור,

זית. היה ראש העיר
וש הממשלה (1924-
גולם השנייה נשלח
הנבחרים.

יותר בתקופה שבין
'מנית. לאחר עליית
את הגבול לספרד.

לה עם לנין. ב-1905
פועלים בפטרסבורג.
כריע בארגון מהפכת
וץ ואחר כך קומיסר
ול בהצלחה מלחמות
טלין, שהתנגד לרעיון
את הסוציאליזם רק
צות ולבסוף התיישב
סטלין וסופו שניצח
משפטי ה"טיהורים"

19 ברוסיה והאדריכל
זוגלה לסיביר ולבסוף
מרקס למצב המיוחד
הבורגנות הליברלית.
ם מקצועיים שתחולל
הפועלים והאיכרים
נגד ממשלת קרנסקי
ליטובסק עם גרמניה
את מלחמת האזרחים

בקריאת שמו על ערים, עיירות ומוסדות ובהפצת תמונותיו בכל בית. ב-1956, שלוש שנים לאחר מותו, הוקיע מזכיר המפלגה הבא חרושצ'וב את הטרור הסטליניסטי.

קירוב סרגיי (1886-1934)

מנהיג קומוניסטי רוסי. ב-1905 הצטרף למפלגה הבולשביקית ונאסר כמה פעמים. בשנים 1909-1917 עסק בפעילות מפלגתית במחתרת בערי צפון קווקז. ב-1920 מונה למושל גרוזיה. בשנים 1926-1934 היה מזכיר המפלגה בלינינגרד ומ-1930 - חבר הפוליטבירו. קירוב פעל לחיסול מתנגדי סטלין אף בלא הוכחות לסטיותיהם האידיאולוגיות. בדצמבר 1934 נרצח קירוב בשעת אספה פומבית. סטלין האשים את מתנגדיו ברצח קירוב, ואולם לפי גילויי חרושצ'וב (1956) הדבר נעשה בהוראת ראש הנקויד ובידיעת סטלין. לאחר רצח קירוב פתח סטלין במעצרים ובחיסול של אלפי יריבים וסוטים במפלגה, לרוב בלי משפט. על שמו של קירוב קרויים חבלי ארץ, ערים וכן מוסדות ומפעלי תעשייה.

קיש דנילו

דנילו קיש נולד ב-22 בפברואר 1935 בסובוטיצה, על גבול הונגריה-יוגוסלביה, ונפטר ב-15 באוקטובר 1989 בבלגרד. את השנים האחרונות לחייו חילק בין פריז לבלגרד.

קיש נמנה עם שלושת היוצרים החשובים ביותר במרכז אירופה, לצד קונדרה הצ'כי וקונרד ההונגרי (צ'רני, 1986). נהוג היה לכנותם "שלושת ה-K של מרכז אירופה".

יצירתו הנרטיבית הראשונה ראתה אור בשנת 1962; זה היה רומן קצר בשם "תהילים מ"ד", שעסק באימי השואה באמצעות סיפורם של זוג ניצולים המספרים את קורותיהם לבנם.

באותה שנה עצמה הופיע רומן שני מפרי עטו, "עליית גג", המתמקד בחיי בני נוער - ניצולי שואה וניצולי מחנות כפייה קומוניסטיים - המוצאים מקלט בעליית גג בבלגרד.

למרות הביקורות האוהדות על יצירות אלה סירב קיש במהלך השנים לתרגמן וכינה אותן "יצירות הבוסר שלי" (קיש, יולי 1989).

בשנת 1965 ראה אור "גן אפר", הראשון מתוך הטרילוגיה הביוגרפית של קיש המכונה "המחזור המשפחתי", ואחריו, ב-1969, הופיע קובץ הסיפורים "מצוקות נעורים". ב-1971 התפרסם הספר "פואטיקה", שבו עימות פילוסופי-פואטי בין פואטיקה לאתיקה. "שעון חול" - אחרון ספרי המחזור המשפחתי - ראה אור ב-1972.

"מצבת קבר לבוריס גדולה בשל הביקורת בעקבות שערורייה זו מהתאחדות הסופרינ

שנתיים אחרי כן מו"קיש" (1977) - ספרו האינקוויזיציה. בתגו הוא חושף את צביעה והסמויה שבמשטר הי ספרו האחרון של קי כתב שירים ומאמרים מרכז אירופאיים", ש. לפני מותו.

דנילו קיש הוא אחד ה כלומר הקשר שבין כ עשויה לשמש כדוגמ

יצירתו נעה בין היסו מרכז אירופה שאינה מצד שני יש בה יש להיסטוריה: "הספרו ההיסטוריה (במובן למוחשית, ויתרה מזו כלל אנושי" (שם).

יצירתו הנרטיבית שי המורכבת של אירופו עולם זה מסתמך על א כמו ביצירה "אריות את המקרים ההיסטו היה בנו של יהודי מ לשם קון, דהיינו כהן:

ציוני הדרך בחייו של י (1989), קשורים כולם ב-1939, בהיותו בן אר הונגרי. הוריו החליטו

"מצבת קבר לבורים דוידוביץ" ראה אור ב-1976 ועורר ביוגוסלביה שערורייה גדולה בשל הביקורת הקשה שמתח מחברו על המשטר הקומוניסטי-טוטליטרי. בעקבות שערורייה זו נאלץ קיש לגלות ממולדתו ולחיות בפריז, והוא גם הורחק מהתאחדות הסופרים במולדתו.

שנתיים אחרי כן מופיע ביוגוסלביה ספר פולמוסי בשם "היש לשרוף את דנילו קיש" (1977) - ספר המעורר אסוציאציות של העלאת אנשים על המוקד בתקופת האינקוויזיציה. בתגובה עונה קיש בספר משלו - "שיעור באנטומיה" (1978), ובו הוא חושף את צביעותם של המאשימים אותו בכפירה ואת האנטישמיות הגלויה והסמויה שבמשטר הקומוניסטי דאז, מתוך כפירה בלאומנות והוקעת צרות האופק. ספרו האחרון של קיש, "אנציקלופדיה של המתים", רואה אור ב-1983. קיש גם כתב שירים ומאמרים, ואחד מהמפורסמים שבמאמריו הוא "ואריאציות על נושאים מרכז אירופאיים", שאותו כתב לכינוס סופרים שנערך בבודפשט ב-1989 זמן קצר לפני מותו.

דנילו קיש הוא אחד הסופרים הראשונים שניסו להתמודד עם שאלת הטוטליטריזם, כלומר הקשר שבין סטליניזם לבין נאציזם, ובחן איך ההיסטוריה האישית שלו עשויה לשמש כדוגמה לגורל האדם במאה העשרים.

יצירתו נעה בין היסטוריה למבדה. מצד אחד היא כדברי קיש, "מצבה ליהדות מרכז אירופה שאינה קיימת עוד... מעין ארכאולוגיה פרטית" (Gleichman, 1989). מצד שני יש בה יישום תפיסתו של קיש על תפקיד הספרות ומעמדה ביחס להיסטוריה: "הספרות, כפי שאני חוזר ומדגיש כמעט בכל ריאיון, מתקנת את ההיסטוריה (במובן של כתיבת היסטוריה, או מדע ההיסטוריה) והופכת אותה למוחשית, ויתרה מזו היא גואלת את המקרה הפרטי מאלמוניותו, ונותנת לו ממד כלל אנושי" (שם).

יצירתו הנרטיבית של קיש משקפת את הדינמיקה שבין המציאות ההיסטורית המורכבת של אירופה במאה העשרים לבין עולם הדמיון הספרותי של המחבר. עולם זה מסתמך על אירועים היסטוריים אגב שיבוצם ושזירתם במבדה. התוצאה, כמו ביצירה "אריות מכאניים" (קיש, 1985), היא מארג מבדי שבו המבדה גואל את המקרים ההיסטוריים מסתמיותם ומעניק להם ממד אוניברסלי. דנילו קיש היה בנו של יהודי ממוצא הונגרי ושמו אדוארד קיש (קיש הוא גרסה הונגרית לשם קון, דהיינו כהן), ואמו הייתה נוצריה מונטה-נגרית ושמה מרייה.

ציוני הדרך בחייו של קיש, כפי שהוא עצמו סיפר בריאיון לגבי גליכמן (Gleichman, 1989), קשורים כולם בדרך זו או אחרת ליהדות, לנבדלות, לנרדפות ולשואה. ב-1939, בהיותו בן ארבע, נחקק החוק השני נגד יהודים באזורים הנתונים לשלטון הונגרי. הוריו החליטו להטבילו לנצרות בנובי-סאד, וכך הצילו את חייו.

ו בכל בית. ב-1956, רושצ'וב את הטרו

ז ונאסר כמה פעמים. צפון קווקז. ב-1920 בלנינגרד ומ-1930 - הוכחות לסטיותיהם מבית. סטלין האשים הדבר נעשה בהוראת ין במעצרים ובחיסול מזו של קירוב קרויים

! הונגריה-יוגוסלביה,

אירופה, לצד קונדרה ולושת ה-K של מרכז

היה רומן קצר בשם זוג ניצולים המספרים

מתמקד בחיי בני נוער אים מקלט בעליית גג

מהלך השנים לתרגמן

ז הביוגרפית של קיש י הסיפורים "מצוקות נ פילוסופי-פואטי בין זמשפחתי - ראה אור

ב-1944 נלקחו האב וכל המשפחה היהודית לאושוויץ, ומשם איש לא חזר. האם, בתה אנה ובנה ברחו וניצלו בשל היותם נוצרים.

בצל הביוגרפיה שלו נעות יצירותיו של קיש מבחינה תמטית בין סטליניזם לנאציזם ועושות משני המשטרים הטוטליטריים האלה מקשה אחת. כך מתאר קיש את הסבל האנושי של המאה העשרים, מאה שבה הפך האדם לקרבן חף מפשע של משטר זה או אחר, לא לפני שהפך לכלי, שזכותו הבסיסית לחירות הדעת ולחיים בכלל נגזלו ממנו.

הדיון במשטרים אלה ובתוצאותיהם נעשה בפרספקטיבה תלת-ממדית: לפי הממד האחד היהדות היא מורשת חילונית-אידיאית; הממד השני הוא הזיקה שבין אדם לאלוהים ובין אדם לחברו בעידן של חילוניות ושל הסתר פנים; הממד השלישי הוא נרדפות מטעמים אידאולוגיים, דתיים או פוליטיים.

רוזולט אלינור (1884-1962)

אשתו של נשיא ארצות הברית פרנקלין דלנו רוזולט. סופרת ועיתונאית. שימשה נציגת ארצות הברית בעצרת האומות המאוחדות. נודעה ביחסה החיובי לציונות ולמדינת ישראל, ואף ביקרה בישראל כמה פעמים.

בנימין, וי (תשנ

תל-אביב, ספ

דויטשר, יצחק ו)

דויטשר, יצחק ו

הלפרט-זמיר, לי

קיש, תל-אביב

האוניברסיטה

מוזס, סי (1991).

38, עמ' 5-17.

צירני, נורברט (6)

עתון 77, מסי

קאר, אי"ה (982).

עובד.

קיש, דנילו (85)

משותפת (דינר

מכאניים", עמ

קיש, דנילו (יולי

בביתו בבלגרד

שפירא, לי (1961)

Laslo, Budapest,

oate par Pascale

ביבליוגרפיה

- בנימין, ו' (תשמ"ג), יצירת האמנות בעידן השעתוק הטכני (ש' ברמן, מתרגם), תל-אביב, ספריית פועלים.
- דויטשר, יצחק (תשט"ו), טרוצקי, נביא נושא נשק: 1879-1921, תל-אביב, עם עובד.
- דויטשר, יצחק (תשי"א), סטאלין: ביוגרפיה פוליטית, תל-אביב, כתבים.
- הלפרט-זמיר, לי (1992), בין היסטוריה למבדה, עיון ביצירתו הנרטיבית של דנילו קיש, תל-אביב, ספריית פועלים (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים).
- מוזס, סי' (1991), "מודל ההיסטוריה התיאולוגי-פוליטי של ולטר בנימין", מאזניים 38, עמ' 5-17.
- צירני, נורברט (1986), "הספרות אינה אלא הצגת שאלות" (ריאיון עם דנילו קיש), עתון 77, מס' 76, מאי.
- קאר, א"ה (1982), המהפכה הרוסית: מלנין עד סטלין 1917-1929, תל-אביב, עם עובד.
- קיש, דנילו (1985), מצבת-קבר לבוריס דוידוביץ': שבעה פרקים שבהיסטוריה משותפת (דינה קטן בן-ציון, מתרגמת), תל-אביב, אדם מוציאים לאור ("אריות מכאניים", עמ' 35-59).
- קיש, דנילו (יולי 1989), מתוך ריאיון שערכה ד"ר לילי הלפרט-זמיר עם היוצר בביתו בבלגרד.
- שפירא, לי (1961), המפלגה הקומוניסטית הסובייטית, תל-אביב, עם הספר.
- Gleichman G. (1989), *Nagi V'Lag*, Danilo Kis, Foszerkesto, Kery Laslo, Budapest, pp. 978-989.
- Kis Danilo, (1983), *La Lecon D'Anatomie*, traduit du serbo-croate par Pascale Delpech, Fayar.

יש לא חזר. האם,

וטליניזם לנאציזם
ך מתאר קיש את
בן חף מפשע של
זות הדעת ולחיים

זמדית: לפי הממד
הזיקה שבין אדם
c; הממד השלישי

גיתונאית. שימשה
ה החיובי לציונות